

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СУЧАСНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
ПОСТМОДЕРНІЗМ У ЛОГІЦІ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ГУМАНІСТИКИ**

Колективна монографія

За загал. ред. проф. *Ю. С. Сабадаш*

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 130.2:316.7
С 91

*Рекомендована до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 12 від 23 червня 2021 р.)*

*Видання здійснене у межах комплексної науково-дослідної теми кафедри культурології
«Культурологія в системі соціально-гуманітарного знання»
(номер держреєстрації № 0119U001316)*

Рецензенти:

Виткалов Сергій Володимирович – доцент, доктор культурології, доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету.

Герчанівська Поліна Евальдівна – доктор культурології, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

Жукова Наталія Анатоліївна – доктор культурології, доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Авторський колектив:

Сабадаш Ю.С. (наук. ред., передм., післям., 1.2, 2.5, 3.1), **Гончарова О.М.** (3.2), **Дабло Л.Г.** (1.2), **Кислюк К.В.** (1.4), **Колесник О.С.** (3.3), **Кравченко О.В.** (1.1), **Кривошея Т. О.** (2.2), **Нікольченко Ю. М.** (2.5) **Петрова І.В.** (1.3), **Смоліна О.О.** (2.3), **Степанова О.А.** (2.1), **Суковата В.І.** (2.4), **Щедрина А. Т.** (3.4), **Янковський С. В.** (1.5).

С 91 **Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики** : кол. монографія / Ю. С. Сабадаш, О. М. Гончарова, Л. Г. Дабло та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Сабадаш ; ред.-уклад.: Ю. С. Сабадаш, І. Петрова. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 432 с.
ISBN 978-617-520-153-4

Колективна монографія репрезентує проблематику, яка актуалізована в дослідницькому просторі культурології на межі ХХ–ХХІ століть. Очевидне завершення «доби постмодернізму» увиразнило необхідність, із одного боку, систематизувати та поцінувати досягнення «постмодернізму», а з іншого, – зафіксувати прорахунки, окреслюючи при цьому подальші шляхи розвитку української гуманістики в умовах «метамодернізму» – наступного етапу становлення й утвердження власне такої «культурної моделі».

Зважаючи на високий рівень теоретичного опрацювання чинників, що адекватно визначають культурологічний аналіз, автори спиралися на специфічні ознаки історико-культурних етапів, міжнауковість, регіоніку, діалогізм, персоналізацію як структурні елементи біографічного методу, порівняльний та інтерпретаційний підходи, що дозволило показати як гуманістику, так і культурологію означеного у монографії періоду цілісними утвореннями.

Для фахівців із широкого кола проблем української гуманістики, культурології, історії культури, мистецтвознавства, викладачів та студентів гуманітарних закладів вищої освіти.

УДК 130.2:316.7

ISBN 978-617-520-153-4

© Колектив авторів, 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ	7
1.1. Ідентифікація української культурології у контексті ідеї постмодерну	7
1.2. Категоріальний апарат сучасної культурології (вироблення системи, адаптованої до вирішення теоретичних проблем)	35
1.3. Метамодернізм як теоретичний дискурс та культурно-мистецька практика	46
1.4. Візуальна культурологія в ситуації післямодерну	72
1.5. Світоглядна культура і світосприйняття в науковому полі гуманітарного знання і соціальної теорії: між «виявами» та «пропозиціями»	98
РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ	128
2.1. Національна ідентичність як динамічний вимір культурного простору	128
2.2. Травматичні метафори постмодерністської чуттєвості	150
2.3. Образ «людини екологічної» у контексті становлення екоцентричної культурної парадигми	167
2.4. «Гегемонна маскуліність» у західній та радянській популярній культурі: постмодерністські рецепції	190
2.5. Калокагатія, гуманізм і постмодернізм у контексті положень «Живої Етики» Олени та Миколи Реріхів	219
РОЗДІЛ III. КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ	240
3.1. Італійська модель пост+постмодернізму (на прикладі творчості Джорджо Фалетті)	240
3.2. Дозвілля як феномен європейської культури (доба Античності)	262
3.3. До питання про необхідність концептуального переосмислення культурної спадщини (на прикладі «Короля Ліра» В. Шекспіра)	308

3.4. Програма SETI-SETI в культурі модерну і постмодерну: філософсько-культурологічні виміри проблеми контакту	337
ПІСЛЯМОВА	359
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	360
ПОКАЖЧИК ІМЕН	396
ПОКАЖЧИК ПОНЯТЬ	407
ДОДАТКИ	421
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	430

ПЕРЕДМОВА

Дослідницький простір сучасної української гуманістики, який почав активно формуватися від 90-х років ХХ століття, позначений як багатоаспектністю, так і деталізацією окремих проблем, які – тією чи іншою мірою – впливали на процес національного культуротворення.

Матеріал, який увійшов до колективної монографії, підтверджує нашу позицію, з одного боку, щодо актуалізації конкретних проблем і, так би мовити, легалізації їхніх дискусійних аспектів, а з іншого, – реконструкції процесу культуротворення, що протягом двох десятиліть ХХІ століття зазнав виразного забарвлення за рахунок створення чи апробування нових естетико-художніх засобів на теренах літератури, живопису, театру, музики, кінематографу.

Теоретичні надбання як європейської, так і української гуманістики, на наше глибоке переконання, «рухаються» синхронно з творчими пошуками діячів (пост)сучасної культури, оскільки мистецька практика виступає потужним і стимулятором, і засобом становлення теоретико-практичного паритету, який відбиває провідні тенденції щодо осмислення та відтворення об'єктивної реальності, перетворюючи феномен «реальність» у предмет теоретичного аналізу. Автори монографії спиралися на потужне джерелознавче підґрунтя, яке – значною мірою – сформоване з напрацювань українських науковців, а це засвідчує динамізм опанування культурологічною проблематикою – важливою складовою гуманітарного знання.

У контексті означеного колективну монографію відкриває матеріал, пов'язаний з проблемами «метамодернізму», оскільки саме він виступає сьогодні новим етапом у розвитку «постмодернізму». Теоретичні роздуми авторів монографії послідовно відбивають наступну процесуальність, а саме – «постмодернізм – пост+постмодернізм – метамодернізм». При цьому, враховується як факт помітного відходу «постмодернізму» від «модернізму», так і виявляються шляхи внутрішньої взаємодії основних чинників, що формують більш-менш згармонізований простір між «постмодернізмом – пост+постмодернізмом – метамодернізмом». Цей аспект

окресленого процесу досить переконливо розкрито в напрацюваннях українських культурологів, котрі виявляють специфіку літературних творів Тоні Моррісон – лауреата Нобелівської премії з літератури (1993), – Девіда Фостера Уоллеса, Джорджо Фалетті, Марка Лернера, Джонатана Франзена, – які стоять біля витоків окреслення феномену «метапроза» Квентіна Тарантіно, Мартіна Скорсеза, Уеса Андерсона, Мішеля Гондрі, Джарела Хесса, котрі знімають «метамодерністські» фільми чи сміливі, хоча й дискусійні, інсталяції Гоші Стайнхауера та «ремейки» Давіде Квайоли. Деякі з творів названих нами митців досить важко адаптуються навіть у середовищі інтелектуалів, проте вони існують, їхні автори продовжують експериментувати, і теоретики мусять не лише констатувати факт їхнього створення, а й, – відштовхуючись від них – спрогнозувати майбутнє «метамодернізму» в різних видах мистецтва.

Відтак, підтримуючи позицію тих культурологів, естетиків, мистецтвознавців, котрі аргументують «метамодернізм» як новий етап культуротворення, у монографії «Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики» увага сконцентрована не лише на «метамодернізмі», а й на «логіці розвитку української гуманістики», яка повинна враховувати теоретичні напрацювання і «постмодернізму», і «пост+постмодернізму». Також, ця монографія є логічним продовженням колективної монографії «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів» (Київ: Видвництво Ліра-К, 2019).

Поділяючи тезу щодо діалогу культур – наріжної тенденції європейського культуротворення – автори переконані, що проблематика, запропонована в монографії, сприятиме як розширенню, так і концептуалізації дослідницького простору сучасної культурології.

Колектив авторів, який працював над монографією «Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики», висловлює щире подяку рецензентам за доброзичливе ставлення до рукопису та його неупереджену оцінку.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

1.1. ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ІДЕЇ ПОСТМОДЕРНУ

«Пост» означає незавершену дію – те, що має місце «після», але ще не набуло сталих характеристик. Тобто, сутність явищ, які визначаються у такий спосіб, розкривається лише у зв'язку з їхнім попереднім станом. Реалізація ідеї культурології в Україні збіглася з черговою ревізією інструментарію наукового пізнання та формування нової парадигми усвідомлення минулого та сучасності, яка названа «постмодерном». Упродовж майже столітньої історії існування цього поняття воно не набуло ані фіксованого змісту, ані чітких правил застосування. Поряд зі словами «постмодернізм» та «пост-постмодернізм» або «метамодернізм» воно стало синонімом динаміки сучасності. Припустимим, на наш погляд, є витлумачення «постмодерну» як певного періоду інтелектуальної історії, змістовим стрижнем якої є «постмодернізм» як світоглядна настанова та спосіб теоретичних рефлексій. Для Ж.-Ф. Ліотара, який увів це поняття у філософський дискурс, важливими виявилися не хронологічні рамки явища, а його найбільш типологічні риси. «Це слово... позначає стан культури після трансформацій, яких зазнали правила гри в науці, літературі і мистецтві, в кінці XIX століття» [172, с. 9]. Отже, постмодернізм є альтернативою щодо минулого гуманітарного знання та літературно-мистецьких практик, але не має однозначних та чітких критеріїв нової культурної визначеності. На практиці йдеться про критичну настанову, яка реалізується у скептичній «програмі» усвідомлення будь-яких проявів «класичної культурної традиції»: змістової цілісності, формальної співвідносності, етичної та естетичної завершеності, авторської суб'єктності, ідеологічної визначеності, політичної ієрархічності. Попри те, що зміна фокусу пояснювальних моделей сучасності у європейському та американському інтелектуальних середовищах призвела до появи концептів

«постпостмодернізму» та «метамодерну», в українській науці поняття «постмодернізм» зберігає свою актуальність та залишається предметом дискусій. «За відсутності ґрунтовних досліджень в українському гуманітарному дискурсі поступово усталилося популярне уявлення про постмодернізм, сформоване з еклектично поєднаних теоретичних кліше й загальників на кшталт «смерті автора», «недовіри до метанаративів», «кінця історії», запозичених переважно з різних праць так званих «класиків постмодерної думки» або й узагалі позбавлених авторства, немов різновид «народної мудрості» [363, с. 17]. Застосування понять «постмодернізм» або «постмодерн» щодо науки також є дещо умовним: їхньому змісту здебільшого відповідають зміни у гуманітаристиці, яка за своїми теоретичними настановами є антропоцентрованою системою знання, що існує у взаємозалежності з філософією та художніми практиками. Кризи, якими характеризують сучасний стан наук або їхніх окремих аспектів, часто-густо є лише метафоричним відгомном масштабніших зрушень, які відбуваються у суспільному житті та культурі загалом. Проте вони ніяк не відмінюють фундаментальних наукових ідей та процедур, які вирізняють науку як систему знань та соціальну практику. Як слушно нагадує Е. Доманська у своєму дослідженні змін у теорії пізнання у другій половині ХХ–початку ХХІ ст., «... нові теорії та поняття потрібні, коли досвід (явища, що виступають у навколишній дійсності), виходить поза можливості існуючих понять і теорій» [89, с. 208]. «Постмодерн» я використовую лише як теоретичну рамку або ідею, яка дозволяє розширити змістовий контекст аналізу наукової практики останніх десятиліть.

Це дослідження є продовженням та творчим переосмисленням попередніх авторських рефлексій системних рис культурології [143; 144; 145; 146; 147]. Поняття «культурологія» застосовується мною лише щодо наукових спеціальностей, які зафіксовані упродовж останніх тридцяти років у нормативних документах щодо вищої освіти та науки України та деяких із пострадянських країн. Проблема наукової ідентифікації цього знання пов'язана з неоднозначністю його теоретичних витоків, а також із відсутністю надійних критеріїв розпізнання академічних текстів та практик, які з ним асоціюються. Актуалізація культури як предмету дослідження у другій половині ХХ ст. стимулювала оновлення тематичного репертуару та методологічного інструментарію соціальних та гуманітарних наук [26]. Внаслідок дискусії щодо змістовості та затребува-

ності культурології як окремої наукової сфери виник специфічний дискурс, змістом якого є її моделювання та проектування. Найбільшої інтенсивності він набув у російському академічному середовищі, де сформувався широкий спектр позицій щодо гіпотетичної структури культурологічного знання [4; 172; 218; 244; 338]. Проте аргументи як скептиків [253; 300], так й апологетів культурології [18; 105; 340; 342] не стали вирішальними у її інституціоналізації. Складна, а подекуди й драматична історія цієї дисципліни у Росії упродовж останніх двох десятиліть доводить значущість ідеологічних чинників в організації науки і наочно підтверджує актуальність обговорення способів реалізації та взаємозалежності різноманітних влад у гуманітарній сфері. Утім структурна динаміка культурології в Україні упродовж минулих майже трьох десятиліть від її виникнення також засвідчує наявність проблем щодо її соціальної ефективності, а також унікальності у контексті чималої та різноманітної практики досліджень культури, теоретичної самостійності та методологічної оригінальності, у зв'язку з чим постають питання щодо усвідомлення її змісту та призначення у професійному академічному середовищі.

Метою даного аналізу є виявлення розмаїття підходів щодо специфіки культурології в сучасній українській гуманітаристиці. Метаморфози її дисциплінарної моделі я розглядаю як складову пострадянської інтелектуальної історії. Пропонований ракурс аналізу науки передбачає наголос на її конвенціональності. Йдеться про постпозитивістську ідею, свого часу обґрунтовану К. Поппером. Т. Куном, І. Лакатосом, С. Тулміним, П. Фейрабеном щодо соціальної обумовленості знання. Конвенції є методологічними правилами або критеріями науковості, які встановлені внаслідок домовленості між дослідниками. Дана розвідка ґрунтується на зіставленні та аналізі різноманітних академічних маніфестацій культурології, які демонструють варіативність рефлексій її представників. Більшість джерел, дотичних до предмету уваги, належать до останніх двох десятиліть, упродовж яких з'явилося декілька колективних монографій, автори яких презентують спектр думок щодо української культурології [155; 208; 313]. Провідним методом у даному дослідженні є аналіз дискурсу в його найширшому значенні, що передбачає розгляд текстів як соціальної практики.

Загалом рефлексія культурології українською науковою спільнотою є дещо запізнілою у порівнянні з російською, де вже на початку 90-

х р. ХХ ст. сформульовано тезу про цю науку як утілення та продовження національної традиції. Проте майбутній прискіпливий дослідник зможе виявити «український слід» у цій історії. Зокрема, факт презентації та запровадження у 1990 р. першої у СРСР культурологічної концепції, розробленої у Харківському державному інституті культури. Саме у цьому закладі упродовж наступних десятиліть склалося професійне середовище та сформувалася наукова інфраструктура (аспірантура, докторантура, спеціалізована рада із захисту дисертацій), які дозволяють простежити усі ті формальні та змістові зміни, що відбулися у культурології від її започаткування до сьогодні. Академічна стратегія Харківської державної академії культури знайшла своє логічне втілення у розробленому на початку 2000-х років з ініціативи та за безпосередньої участі представників закладу проєкті виділення культурології в окрему наукову галузь та створенні паспортів наукових спеціальностей, які започаткували підвалини структурування відповідного знання. Уведення культурології до номенклатури наукових спеціальностей засвідчує лише факт визнання державою цієї сфери досліджень як соціально значущої. Але народження науки залишається сюжетом, який важко піддається раціональному описуванню. Чи є культурологія наслідком якісного перетворення накопиченого упродовж тривалого часу знання про культуру? Чи можна вважати її виникнення закономірним результатом методологічних змін, які відбулися упродовж ХХ ст. у дослідженнях культури? Чи відповідає цей сюжет існуючим концепціям щодо становлення науки? Чи варто щодо культурології застосовувати також ті ж самі критерії оцінювання її результативності, що й до інших гуманітарних або соціальних наук, зокрема історії або філософії? Усі ці питання залишаються відкритими, оскільки протягом майже трьох десятиліть існування цього наукового напрямку він не набув визнання поза межами пострадянського академічного кола й до сьогодні викликає підозри у ідеологічній заангажованості та штучності.

Одна з очевидних проблем культурології, яка зближує її з іншими дисциплінами, для яких культура є об'єктом дослідження, полягає у неможливості однозначного тлумачення сутності цього багатомірного явища. Теорія культури, яка є чи не найбільшим розділом підручників із культурології, – це «чорна діра», яка врешті-решт заповнюється конспектами філософських ідей або переказами основних тез висновків із найбільш відомих історичних, антропологічних, мовознавчих, літературознавчих, соціологічних, психологічних праць, у яких це по-

няття виявилось потрібним для розкриття наукових інтересів їхніх авторів. Внаслідок численних повторів склалася ієрархія «авторитетів», посилення на яких є своєрідним паролем, що має підтвердити приналежність певного тексту до культурології. Ілюзія обов'язковості ознайомлення з великою кількістю теоретичних та історіографічних сюжетів задля усвідомлення культури зумовила й поверховість їхнього використання. Йдеться про практику довільного вибору ідей або фактів для обґрунтування власної концепції, а також суто формальне звернення до самих теорій, їхніх фрагментів, або навіть окремих ключових понять. Якщо ж додати до цього відсутність тематичної специфічності культурології, а також її методологічну децентрованість, неузгодженість принципів внутрішньої організації та розмитість критеріїв систематизації, – маємо підстави застосовувати щодо неї інтерпретаційний формат постмодернізму.

Одним із його меседжів є наголос на суспільній корисності науки, а відтак і потреба у створенні її популярного образу. Культурологія ж, на відміну від інших гуманітарних та соціальних дисциплін, від початку існує у вигляді суб'єктивних версій, викладених у форматі хрестоматій, словників, підручників або посібників. Іноді складається враження, що їхні автори сприймають жанрові формальності як привід для нехтування вимогами зрозумілості та змістовності. Наприклад, в одному з навчальних посібників з культурології у відкритому доступі (2007 р.), стверджується, що: *«Формування культурології як своєї галузі наукових досліджень розпочалося наприкінці ХХ ст., коли розмежування, уточнення та поглиблення досліджень світоглядних дисциплін призвело до виокремлення напрямів різноманітних знань»* [156, с. 7]. Отже, культурологія як *«галузь наукових досліджень»* є результатом виокремлення із *«світоглядних дисциплін»* певного *«напрямку знань»*. Далі стверджується, що вона *«єднала культурно-мистецькі дисципліни»*, і нарешті наголошується на тому, що *«... культурологія – це система знань про закономірності й розвиток культури, засоби усвідомлення її суті»*; *«... культурологія – це комплексне гуманітарне дослідження явищ і законів культури; ... «культурологія – це особлива галузь гуманітарного знання, що синтезує у собі філософські, історичні, антропологічні, етнографічні, соціологічні та інші дослідження культури»*.... Це не тільки *«комплекс історичних, філософських і культурознавчих дисциплін»*, а й самостійна *«наукова дисципліна в системі соціально-гуманітарних знань»*. Отже, *«культурологія – це*

наука, яка вивчає специфіку розвитку матеріальної та духовної культури цивілізацій, етносів, націй у конкретно-історичному періоді, їх взаємозв'язки та взаємовпливи». [156, с. 8] Ну чим не зразок «пост-наукового» способу аргументації? Яке враження може справити цей категоріальний хаос на читача – годі й запитувати. Проте текст цього та чималої кількості інших підручників із культурології лише репрезентують один із аспектів трансформації пострадянських гуманітарних наук загалом, коли формальна деідеологізація та демонстративне нехтування сталими теоретико-методологічними моделями виявляється інваріантом укоріненої практики приховування порожнечі смислу за набором словесних кліше. Ще одна проблема культурології зумовлена її взаємовідносинами з іншими науками, які розглядають культуру у її більш конкретних предметних ракурсах. Культурологічне дослідження у пострадянському його варіанті здебільшого не пов'язане з пошуком, виявленням та аналізом нових емпіричних фактів. Зазвичай – це переосмислення вже існуючої у науковому обігу інформації. Відтак проблемною є демаркація теоретичних кордонів культурології та обґрунтованість її претензій на епістемологічну самостійність. Поширений у дидактичній літературі сюжет її виникнення у контексті філософської та наукової традиції осмислення культури не знімає питань щодо цілісності та оригінальності цього знання. Чи не є культурологія респектабельною формою унормування любителства та розбудовою «паралельної» наукової реальності? Показово, що питання обґрунтування специфіки цього різновиду знання про культуру та чіткого його розмежування з іншими дисциплінами не стоїть на часі в українській гуманітаристиці. Академічна спільнота зосереджена на пошуках прагматичної її складової, чого вимагають сучасні освітні стандарти та зростаючі вимоги до результативності освітніх програм. Цінність знання усе більше пов'язують із можливостями його практичного застосування. Держава як основний стейкхолдер наукової діяльності, з одного боку, прагне бачити економічно та соціально виправданий варіант культурології, а з іншого – поки що не може відмовитися від ролі мецената та культтрейдера й зберігає відповідну номінацію у номенклатурі спеціальностей. Проте це ніяк не спрощує розв'язання проблеми її ідентифікації, оскільки упродовж минулих десятиліть ця сфера знання неодноразово ставала заручницею реалізації різноманітних проєктів оптимізації структури науки.

Наочним підтвердженням тому є метаморфози її офіційного визначення. Упродовж тривалого часу – з 1994 по 2005 рр. – культурологія в науковій сфері України існувала латентно: така дефініція відсутня у переліку наукових спеціальностей України, але її аналог – «Теорія та історія культури» у цей час представлена у галузі «Мистецтвознавство». За цією спеціальністю пошукач мав можливість захисту дисертаційної роботи на здобуття ступеня кандидата або доктора з мистецтвознавства, історичних або філософських наук [241]. Така суперечлива модель запровадження нової спеціальності, вочевидь, є свідченням відсутності чіткого бачення її змістової спрямованості з боку наукової бюрократії та професійної спільноти. Парадоксальність формули спеціальності, у якій теорія передує історії, певною мірою узгоджувалася з радянськими науковими практиками ідеологічних дисциплін, у яких методологія дослідження визначалася наперед безвідносно до його об'єкту. Упродовж наступного десятиліття пошуки прийнятної формули поєднання культурології та мистецтвознавства продовжилися [245; 247], що, з одного боку, є проявом інерції побутування у публічному дискурсі ідеологічного штампу «культура і мистецтво», а з іншого – наслідком професійного лобізму мистецтвознавців, для яких виділення професійних (елітарних) художніх практик на тлі масової культури було елементом їхньої символічної капіталізації.

«Культурологія» з'являється у переліку наукових галузей у 2005 р. і представлена спеціальностями: «Теорія та історія культури», «Світова культура та міжнародні культурні зв'язки», «Українська культура», «Музезнавство. Пам'яткознавство», «Прикладна культурологія. Культурні практики» [243]. За усіма з них з'явилася можливість здобуття ступеня кандидата або доктора культурології, але й збереглася варіативність галузей знань, за якими визначається наукова кваліфікація. Фактично за спеціальністю «Теорія та історія культури» могли захищатися мистецтвознавці, історики або філософи; за спеціальністю «Українська культура» – мистецтвознавці; за спеціальністю «Музезнавство. Пам'яткознавство» – історики та мистецтвознавці. Отже, безальтернативно культурологами мали стати лише ті, хто успішно захистив дисертацію зі спеціальностей: «Світова культура та міжнародні культурні зв'язки» та «Прикладна культурологія. Культурні практики». Показово, що за останні п'ятнадцять років саме за цими напрямками захисти були поодинокими. Цей факт можна пояснити як специфікою організації науко-

вої діяльності в Україні упродовж останніх десятиліть (наявністю формальних вимог щодо членства у спеціалізованих радах та опонентів або ступенем розвиненості мережі наукових видань за певною науковою галуззю), а також суто прагматичних проблем організації захистів дисертацій, вмотивованості пошукачів та соціальної престижності наукової спеціальності тощо. Проте не варто недооцінювати й внутрішню проблему культурології, про яку нагадує тематична строкатість та теоретична індіферентність більшості вже захищених робіт. А саме – відсутність чітких критеріїв її дисциплінарної визначеності та сталих наукових традицій, які би забезпечували претензії на академічну автономність цієї галузі знань. Певним підтвердженням цьому є новий проект переліку наукових спеціальностей за галузями науки 2021 р., у якому культурологія представлена у чотирьох номінаціях: «Теорія культури та мистецтва», «Українська культура. Світова культура і міжнародні культурні зв'язки», «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», «Мистецтвознавство» (за видами мистецтв) [246]. Поєднання таких різних за своєю спрямованістю дисциплін демонструє вразливість та слабкість позиції культурології: у цьому переліку не лише відсутній єдиний принцип виділення дисциплін, але й наявна академічна та політична кон'юнктура. Зокрема: безпорадним є співставлення культури та мистецтва у теоретичній площині, оскільки йдеться про ціле та його частину. Доволі екстравагантним є виокремлення теорії мистецтва від мистецтвознавства, яке, вочевидь, має бути спрямованим на дослідження історичних, методичних або технологічних аспектів художньої практики. Збереження музеєзнавства та пам'яткознавства як єдиної прикладної спеціальності збіднює репертуар практичної культурології, що ніяк не можна пояснити з точки зору потреб галузі. Який предметний діапазон мали на увазі укладачі у конгломераті української, світової культур та міжнародних культурних зв'язках, можна лише гадати: історичний, етнічний, антропологічний, які не знайшли відображення у переліку? Разом із тим, проєкт виявляє й наявність проблем у самоорганізації професійного середовища, яке не має узгодженого підходу до визначення галузі знань, яка воно представляє.